

SIMONA KOSTANJŠEK BRGLEZ

UNIČENA NAGROBNIKA Z RELIEFOMA KIPARJA IVANA SOJČA

Nagrobniki predstavljajo pomemben del opusa kiparja, pozlatarja in restavratorja Ivana Sojča.¹ Brez izjeme gre za figuralne upodobitve; najpogostejši motiv je Jezus, ki je upodobljen bodisi sam bodisi so mu pridružene druge osebe, najdemo pa še angela smrti, razne žalujoče figure in portretne upodobitve pokojnikov. V večini primerov gre za reliefe, največkrat visoke, medtem ko so polnoplastične figure redke. Sojčevi nagrobniki oziroma reliefi zanje so najpogosteje narejeni iz umetnega kamna ali betona, manj jih je iz peščenjaka, bronca in žgane gline. Veliko jih je ohranjenih na pokopališču na Pobrežju v Mariboru, najdemo pa jih tudi na pokopališčih v drugih krajih severovzhodne Slovenije, med drugim v Slovenj Gradcu, na Malečniku, v Pišecah in drugod. Nekateri od nagrobnikov, ki so nastali v Sojčevi delavnici, so po okrog sto letih še vedno v razmeroma dobrem stanju, to velja zlasti za tiste iz betona ali umetnega kamna, drugi pa vztrajno propadajo ali se do današnjih dni sploh niso ohranili – predvsem reliefi iz peščenjaka in žgane gline. Vendar stopnja ohranjenosti in obstoj nista odvisna zgolj od materiala, ampak tudi od tega, ali ima grob stalnega skrbnika. Če ga nima, je možnost uničenja večja.²

V prispevku predstavljamo dva nagrobnika s Sojčevima reliefoma. Od njune postavitve letos mineva natanko sto let. Naredil ju je za grobova istega leta umrlih oseb: enega od pionirjev slovenske umetnostne zgodovine, duhovnika Avgušтина Stegenška ter župnika Jakoba Očgerla.³ Stegenškov je bil s pokopališča na Pobrežju v Mariboru odstranjen pred nekaj leti, drugi relief pa je nedavno odpadel s še stoječega Očgerlovega nagrobnika na pokopališču v Vitomarcih. Arhitekturni del obeh nagrobnikov iz betona oziroma umetnega kamna je bil enak. Večji spodnji pravokotni del je (bil) namenjen napisnima ploščama – font pisave je na obeh ploščah značilno

¹ Za Ivana Sojča gl. Simona KOSTANJŠEK BRGLEZ, Kipar, pozlatar in restavrator Ivan Sojč – življenje in delo od začetka samostojnega delovanja, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 149–180, 276 (z navedeno starejšo literaturo).

² V primerih, ko gre za arhitekturno oziroma umetniško ambicioznejše zapuščene nagrobnike, je pogosta praksa, da novi lastniki grobov menjajo samo napisno ploščo.

³ Na nagrobniku zapis Očgrl, v *Letopis Cerkve na Slovenskem*, Ljubljana 2000, str. 644 zapis Očgerl. Igor Sapač, ki je v zadnji številki *Umetnostne kronike* predstavil nagrobnike slovenskih umetnostnih zgodovinarjev in umetnostnih zgodovinarj, je Stegenškov nagrobnik, ob katerem je objavil tudi Očgerlovega, prepoznal kot enega najbolj kakovostnih. Gl. Igor SAPAČ, Habent sua fata sepulcra. Na obiskih grobov slovenskih umetnostnih zgodovinarjev in umetnostnih zgodovinarj, *Umetnostna kronika*, 68, 2020, str. 2–21.

Nagrobnik Avguština Stegenška z reliefom Ivana Sojča, 1920, pokopališče Pobrežje, Maribor, stanje julij 2007 (foto: Igor Sapač)

Nagrobnik Jakoba Očgerla z reliefom Ivana Sojča, 1920, pokopališče v Vitomarcih, stanje 2009 (foto: Igor Sapač)

secesijski – zgornji pa ožjemu, rahlo usločeno sklenjenemu nastavku z reliefom na sredini. Ta je bil na Stegenškovem nagrobniku iz umetnega kamna, na Očgerlovem pa iz žgane gline.

Marjeta Ciglencečki je relief na Stegenškovem nagrobnem spomeniku opisala z naslednjimi besedami: »Nagrobnik iz umetnega kamna je razmeroma skromen, a ga odlikujejo elegantne, celo nekoliko secesijsko usločene linije. V zgornjem delu je relief z upodobitvijo Kristusa, ki blagosloavlja moža, v katerem smemo prepoznati pokojnika Avguština Stegenška. Možak si z roko odstira ogrinjalo z obraza, stopa proti Kristusu in se ozira v njegovo obličje.«⁴ Nagrobnik

⁴ Marjeta CIGLENEČKI, Stegenškovo umetnostnozgodovinsko delo, *Studia Historica Slovenica*, 7/3–4, 2007, str. 594. Za Stegenškov nagrobnik je poročevalec v časopisu *Straža* zapisal, da gre za motiv »probujenje Lazarja« (Dr. Stegenšek ima svoj nagrobni spomenik, *Straža*, 8. 11. 1920, str. 3), vendar je Marjeta Ciglencečki glede na to, da je figura na Stegenškovem nagrobniku kazala znake življenja, poročevalčevo trditev, da gre za Lazarja, postavila pod vprašaj, gl. Marjeta CIGLENEČKI, Delo hvali kiparskega mojstra, g. Ivana Sojč. Arhivski viri, časopisna poročila in umetnostnozgodovinska besedila o kiparju Ivanu Sojču (1879–1951), *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 90/3–4, 2019, str. 116–117.

Poškodovan relief
Ivana Sojča z Očgerlovega
nagrobnika, stanje 2020
(foto: Igor Sapač)

je leta 2007 še stal, a je bilo očitno, da grob ni stalno oskrbovan.⁵ Še istega leta so ga opustili in nagrobnik uničili.⁶ Kot nadomestek so na skupnem grobu mariborskih duhovnikov postavili manjši granitni kvader z njegovim imenom, leta 2008 pa so na opuščeni grob postavili nov skromen spomenik s približkom besedila s prvotnega nagrobnika iz leta 1920.⁷

Nagrobnik župnika Jakoba Očgerla na pokopališču v Vitomarcih je leta 2009 fotografiral Igor Sapač. Po fotografijah sodeč je bil grob že takrat zapuščen, kolorirani relief iz žgane gline pa precej poškodovan, a je še bil na svojem mestu. Letos pa je bil neznano kdaj odpadli relief prislonjen na podnožje betonskega nagrobnika, ob njem je ležalo še nekaj manjših odlomkov. V dogovoru z župnikom je bil relief vključno z odlomki prestavljen v cerkev in tako obvarovan pred nadaljnjim propadanjem, uničenjem ali izginotjem.⁸ Na zapuščenem grobu je ostal betonski arhitekturni del nagrobnika z marmorno napisno ploščo. Kot pri reliefu na Stegenškovem nagrobniku sta tudi tu upodobljeni dve osebi. Na desni je glede na analogijo Jezus, ki je obrnjen proti osebi na levi (tako obraz kot tudi dvignjena desnica sta se odkrušili), ta pa je umeščena v vdolbino pokončne pravokotne oblike. Čeprav osebi v vdolbini manjkata polovica telesa po dolžini in cela glava, je iz ohranjenega dela razvidno, da je upodobljen duhovnik v albi s štolo. Obrnjen proti Jezusu s prekrižanima rokama na prsih prosi za blagoslov.

⁵ CIGLENEČKI 2007 (op. 3), str. 595.

⁶ S fotografij, ki jih je leta 2007 posnel Igor Sapač, je razvidno, da je bil – predvsem, če ga primerjamo s številnimi drugimi Sojčevimi nagrobniki – dobro ohranjen. Igorju Sapaču se najlepše zahvaljujem za posredovane fotografije.

⁷ SAPAČ 2020 (op. 2), str. 3.

⁸ Kolegu restavratorju Boštjanu Roškarju se najlepše zahvaljujem za posredovanje pri župniku in za prenos poškodovanega reliefa v cerkev. Po njegovi oceni je tako močno uničen, da ga ni mogoče restavrirati.

Ivan Sojč: relief z motivom Obujenja Lazarja, nahajališče neznano (fotografijo hrani Pokrajinski arhiv Maribor)

Na prvi pogled sta si obravnavana reliefa podobna, vendar je med njima tudi nekaj razlik – če gre pri prvem za upodobitev Stegenška, je na drugem upodobljen Očgerl. Oba reliefa pa imata izhodišče v motivu Obujenja Lazarja, ki ga je Sojč – za zdaj še ni znano, za čigav grob – zmodeliral v glini.⁹ Fotografija reliefa je ohranjena v obsežnem albumu fotografij Sojčevih del, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor.¹⁰ Na desni strani je figura Jezusa s privzdignjeno desnico, na levi pa je v nakazani votlini upodobitev Lazarja, ovitega v povoje oziroma v prtljiko, ki je k telesu pritrjen z vrvjo.¹¹ Nahajališče in status ohranjenosti tretjega sorodnega reliefa za nagrobnik (še) nista znana, vendar

na podlagi ugotovitve, da čas in okoliščine obravnavanima Sojčevima nagrobnikoma niso bili naklonjeni, ni veliko upanja za njegovo srečno najdbo. Terensko delo ter analiza literature in virov namreč kažeta, da primerov propadlih, propadajočih, uničenih, odstranjenih ali pozabljenih nagrobnikov, ki so delo ne le Ivana Sojča, ampak tudi drugih pomembnih kiparjev, na slovenskih pokopališčih ni malo.¹²

⁹ Morda ga je kasneje žgal in koloriral, morda pa je služil kot kalup za betonski odlitek.

¹⁰ Pokrajinski arhiv Maribor, SI PAM/1702/004/001, Album: kipi in notranjost cerkva ter jaslice in nagrobniki (dela kiparja Ivana Sojča), s. d.

¹¹ Fotografija reliefa, ob kateri je skromen napis »nagrobnik«, je nalepljena tik nad fotografijo enega od reliefov na velikem oltarju v župnijski cerkvi sv. Marjete na Koblju, ki ga je Sojč naredil leta 1920. Na osnovi tega bi morda lahko sklepali, da je bil relief z Lazarjem narejen istega leta kot predstavljena reliefa, torej leta 1920.

¹² Sistematičnega popisa nagrobnikov ni, predvsem na pokopališčih v manjših krajih je veliko neevidentiranih nagrobnikov. Za nagrobno plastiko na prelomu stoletij gl. Sonja ŽITKO, Nagrobna plastika slovenskih akademskih kiparjev okrog leta 1900, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 33, 1997, str. 36–68; Sonja ŽITKO, Nagrobna plastika poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja v Sloveniji: domači in tuji kiparji, *Tihi pomniki minljivega časa. Drobci o šegah slovesov in pokopališki kulturi na slovenskem etničnem ozemlju*, Ljubljana 1999, str. 56–65.

Prispevek je nastal na ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta, v okviru projekta *Umetnost za turizem. Umetnostnozgodovinske vsebine kot podlaga razvoju trajnostnega turizma Vzhodne Slovenije*, ki ga sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS in Evropski sklad za regionalni razvoj, ter v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS iz državnega proračuna.